

Κριτική Βιβλιοπαρουσίαση

«ΙΧΝΗ». Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 1992, σσ. 305

Γράφει ο Ι. Κόντος

Την περιμέναμε καιρό, εμείς οι μη γαλλόφωνοι, αυτή την έκδοση: Κείμενα Γάλλων και Ελλήνων ψυχαναλυτών (γαλλικής παιδείας), για τα πενήντα χρόνια από το θάνατο του Freud (1939-1989).

Η έκδοση αυτή είναι σίγουρα ένας εμπλουτισμός για την ψυχαναλυτική βιβλιογραφία στην Ελλάδα. Ήδη, ξεφυλλίζοντας το βιβλίο, πέφτει στην αντίληψή μας, ότι τα άρθρα κινούνται στο γνωστό υψηλό επίπεδο μεταψυχολογικής προσέγγισης, που χαρακτηρίζει την ψυχαναλυτική σκέψη στη Γαλλία. Επίσης, οι τίτλοι τους μας υποδηλώνουν, ότι έχουμε να αντιμετωπίσουμε θεμελιώδεις προβληματισμούς της ψυχαναλυτικής έρευνας.

Όπως μας ενημερώνουν στον πρόλογο οι επιμελητές της έκδοσης, οι ίδιοι οι συγγραφείς επέλεξαν τα άρθρα τους (γραμμένα τα περισσότερα στη δεκαετία 1975-1985) για την έκδοση τούτη. Η διάταξη των κειμένων επελέχθη έτσι, ώστε —σε γενικές γραμμές— ξεκινώντας από το μεταψυχολογικό προβληματισμό (π.χ. πρωταρχικός ναρκισσισμός, προβληματική των ενορμήσεων, απόψεις για το άγχος θανάτου) να προχωρεί κανείς προς την κλινική θεματική (οριακές οργανώσεις, ψυχωτικές και ψυχοσωματικές διεργασίες, υστερία) και να καταλήγει σε κείμενα γενικότερου ενδιαφέροντος, όπως το ιδιαίτερος ενδιαφέρον για τον Έλληνα αναγνώστη, άρθρο «μυθολογία και ψυχανάλυση», ή εκείνο για την ευτυχία, κ.λπ.

Το κύρος και η αρμοδιότητα (*competence*) των συγγραφέων είναι αναμφισβήτητη. Πρόκειται για καταξιωμένους ψυχαναλυτές, και ως επί το πλείστον γνωστούς από

τη διεθνή βιβλιογραφία (μου άρεσε πολύ η ενημέρωση στο σύντομο βιογραφικό στο τέλος κάθε άρθρου). Στους έλληνες ψυχαναλυτές ανήκουν οι γνωστοί και από άλλες εκδόσεις (και φυσικά όχι μόνον) Άννα Ποταμιάνου, Φρόσω Καραπάνου, Νίκος Νικολαΐδης και Κορνήλιος Καστοριάδης, που έχουν πάντοτε κάτι σημαντικό να μας πουν. Στους γάλλους συγγραφείς συγκαταλέγονται οι André Green, Piera Aulagnier, Jean Laplanche, Guy Rosolato, Francis Pasche, Didier Anzieu και άλλοι λιγότερο γνωστοί — σε μένα τουλάχιστον.

Όλα αυτά προδιαθέτουν για πλούσια συγκομιδή, εφόσον είναι κανείς βεβαίως αρκετά εξοικειωμένος με την ψυχαναλυτική θεωρία, διότι το επίπεδο των κειμένων δεν ευνοεί εκείνον που επιζητά μια πρώτη προσέγγιση με την ψυχανάλυση.

Επειδή είμαστε συνηθισμένοι σε κάπως πρόχειρες εκδόσεις σ' αυτόν τον τόπο, όταν διαβάζουμε στον πρόλογο των επιμελητών, ότι η καθυστέρηση της έκδοσης κατά δυο (μάλλον τρία) χρόνια «οφείλεται στην προσπάθειά μας για την καλύτερη δυνατή απόδοση των κειμένων», τότε δεν μπορούμε παρά να χαιρετίσουμε μια τέτοια στάση.

Φρέσκος, λοιπόν, από το 3ο Ψυχαναλυτικό Συμπόσιο των Δελφών (Αύγουστος 1992), όπου εδέσποσε κατά κάποιον τρόπο η φυσιογνωμία του André Green, και εν όψει μιας επικείμενης εμφάνισής του στην ομάδα της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρίας, παίρνω στα χέρια μου το βιβλίο για να διαβάσω το πρώτο άρθρο. Είναι, φυσικά, του André Green. Με δυσκολεύουν, βέβαια, λίγο τα λιλιπούτεια γράμματα (υ-

πάρχουν, αγαπητοί, και άνθρωποι της τρίτης ηλικίας που εξακολουθούν να διαβάζουν!), αλλά ο επιμένων νικά. Όλα αρχίζουν ωραία. Κάθομαι αναπαυτικά, το βιβλίο έχει καλή εμφάνιση και αφή (που είναι ουσιαστικά συστατικά ενός απολαυστικού διαβάσματος), και ξεκινώ.

Έκτακτα, που θάλεγε και ο Καβάφης! Στη δεύτερη σελίδα όμως σκοντάφτω στον τίτλο της εργασίας του Freud: «Ανάλυση περατωθείσα και μη περατώσιμη» — του 1937. «Περατωθείσα»; Η «*endliche Analyse*» «περατωθείσα»; Μάλλον για μετάφραση από το γαλλικό θα πρόκειται. Μιας και διαθέτω κάποιες άλλες ελληνικές μεταφράσεις, πάχων να δω, πώς έχουν αποδώσει άλλοι αυτόν τον τίτλο. Ατυχία. Οι «άλλου», θέλοντας πιθανώς να αποφύγουν να μπου σε μια τέτοια περιπέτεια, αφήνουν τους τίτλους στη γλώσσα του πρωτότυπου. Αν συμβουλευόταν ίσως κάποιον γερμανόφωνο! Με την ευκαιρία αυτή ας πω, ότι η απόδοση στα ελληνικά των τίτλων των εργασιών του Freud (με τις ανάλογες κριτικές παρατηρήσεις) θα πρέπει αναμφιβόλως να γίνει κάποτε, ώστε να υπάρξει τουλάχιστον μια, όσο γίνεται, κοινώς αποδεκτή βιβλιογραφική αναφορά.

Παρασκόνταψα, φαίνεται. Πάω να συνεχίσω, αλλά, τρεις γραμμές παραπέρα πάλι τα ίδια. Χάος στις βιβλιογραφικές αναφορές του Ferenczi. Αν έγραψε μίαν εργασία το 1928, μάλλον απίθανο η άλλη να είναι του 1828, και α μάλιστα. Αμ η επόμενη; Αυτός ο άνθρωπος φαίνεται να κατάφερε να γράψει μέσα σε μια χρονιά 24 εργασίες (1929ω)! Ευτυχώς η βιβλιογραφία στο τέλος του άρθρου βάζει κάποια τάξη: 1927, 1929α, 1929β, κ.λπ. Νομίζω ότι δεν χρειάζεται να συνεχίσω... σκοντάφτοντας συνεχώς, αλλά κάνοντας τις όποιες μου παρατηρήσεις, που δυστυχώς είναι πολλές.

Στη σελ. 17, σειρά 19 π.χ., λείπει ένα τμήμα της φράσης: «Έτσι, δεν (δεν, τι;) από τα όρια της αντιμεταβίβασης...». Παρακάτω, σειρά 25, το «θα αισθανόμουν πιο άνετα εάν υιοθετούσα αυτήν την άποψη...» δεν έχει νόημα, αφού πρόκειται για υιοθετημένες απόψεις του Green. Ο τίτλος του

επόμενου κεφαλαίου αναφέρεται στις «ενδείξεις της ψυχανάλυσης», εννοώντας προφανώς ενδείξεις για ψυχανάλυση, — τι είναι δε «η τύχη του αναλύσιμου», θα σας γελάσω.

Στη σελ. 18, επάνω, η φράση που αρχίζει «οι πρώτοι φοβούνται την εισαγωγή...», είναι ακαταλαβίστικη, άσε που εδώ στη βιβλιογραφική αναφορά υπάρχει παραπομπή στον «*Σάνδλερ*» (με ελληνικούς χαρακτήρες, σε αντίθεση με όλες τις άλλες αναφορές). Στη σειρά 31, μια άλλη βιβλιογραφική αναφορά (Nacht και Lebonici, 1956) είναι ξεκάρφητη.

Στη σελ. 19, σειρά 20, διαβάζουμε: «Τα όρια του αναλύσιμου (sic) είναι τα όρια του αναλυτή, alter ego του ασθενούς». Και η ασυνάρτητη συνέχεια: «Θα έλεγα συμπερασματικά ότι η πραγματική ένδειξη για (εδώ σωστά!) ανάλυση προϋποθέτει την αξιολόγηση εκ μέρους του αναλυτή που χωρίζει την ικανότητά του να κατανοεί και τον τρόπο επικοινωνίας ενός συγκεκριμένου ασθενούς, καθώς και την αξιολόγηση του αποτελέσματος, αυτών που μπορεί να κοινοποιήσει μέσα από την υπάρχουσα απόσταση ο αναλυτής στον αναλύόμενο, που ίσως να μπορούν να κινητοποιήσουν την ψυχική λειτουργία του ασθενούς υπό την έννοια της επεξεργασίας που λαμβάνει χώρα σε κάθε αναλυτική κατάσταση». Όχι, δεν είναι κατάσταση αυτή.

Διαβάζοντας δε τον τίτλο του επόμενου κεφαλαίου (στην ίδια σελίδα) για το «ενυπάρχον μοντέλο των οριακών καταστάσεων», αποφάσισα ότι είχα ασχοληθεί αρκετά με το άρθρο αυτό, και έκανα αυτό που κάνω όταν θέλω να δω κάποιο καλό έργο στην τηλεόραση και οι κύριοι, εκμεταλλευόμενοι την ποιότητα του έργου, μας τρελλαινούν στην διαφήμιση: κλείνω την τηλεόραση, αφού η υποσχεθείσα απόλαυση αποδεικνύεται... φλούδα. Ελπίζοντας βέβαια ότι στην περίπτωση του άρθρου θα μου δοθεί κάποια ευκαιρία (δημοσίευση σε άλλη γλώσσα) να διαβάσω το κείμενο.

Γκρίνια; Όχι, απογοήτευση. Διότι τα... σκουντουφλήματα δεν αφορούν μόνο στο συγκεκριμένο άρθρο, αλλά είναι διάσπαρ-

τα. Αναφέρω επιλεκτικά και κάπως τυχαία: Στη σελ. 43, στις βιβλιογραφικές αναφορές του Green υπάρχουν δυο άρθρα με ένδειξη 1967α. Στη σελ. 79, σειρά 26, έχει παραληφθεί η λέξη «οποίον» («Εγώ, στο / εναποθηκεύονται...»).

Στη σελ. 99, σειρά 12, συνυπάρχει ένα «πιθανόν, βέβαια» (!), στη σελ. 164 η μετάφραση της «*pensée opératoire*» προτείνεται τώρα ως μηχανιστική σκέψη, ενώ στη σελ. 15, σειρά 24, ως χρηστική (χειριστική;...). Στη σελ. 168, σειρά 10, η εργασία του Freud «*Αναστολή, Σύμπτωμα και Άγχος*», αναφέρεται ως «*Αναστολή, Συμπτώματα και Άγχος*» (στη δε υποσημείωση — αριθ. 5 — που παραπέμπει, έχουμε στα αγγλικά δυο πληθυντικούς: *Inhibitions, Symptoms and Anxiety*), ενώ δεν μας ενημερώνουν ότι στο εξής η εργασία θα αναφέρεται ως Α.Σ.Α., στη συνέχεια διαβάζουμε επανειλημμένως Α.Σ.Α. (υποθέτω ότι οι συντμήσεις των λέξεων είναι μια γαλλική ιδιοτροπία, που — για μένα — όταν επεκτείνεται και σε κύρια ονόματα, όπως π.χ. F.D. αντι για Françoise Dolto, γίνεται τουλάχιστον ενοχλητική). Στη σελ. 273 υποστηρίζεται στον τίτλο ότι ο Freud ανακάλυψε την ψυχανάλυση στις 23 Ιουλίου 1988(!), ενώ μετά από σκέψη και προσπάθεια αποκρυπτογραφώ ότι εκεί και τότε έγραψε ο Anzieu το κείμενο αυτό. Στη σελ. 291, στην υποσημείωση, η εργασία του Freud του 1937 προτείνεται τώρα ως «*Περατή και μη περατούμενη ανάλυση*», ενώ θα πρέπει να διορθωθεί ο συγγραφέας Aichsen, που λέγεται στην πραγματικότητα Aichhorn, στη σελ... — δεν είναι πολύ κουραστικά όλα αυτά; Σίγουρα, και γι' αυτό και σταματώ.

Θυμάμαι ότι, φοιτητής ακόμα, είχα αρχίσει να διαβάζω τη λεγόμενη «Εισαγωγή στην Ψυχανάλυση» και τις «Παραδόσεις» του Freud. Και τότε είχε συμβεί κάτι ανάλογο. Και το παράτησα. Αργότερα, και μετά από πολλές παρακάμψεις, ξανάπιασα στα πλαίσια πια της ψυχαναλυτικής μου εκπαίδευσης το βιβλίο αυτό στο γερμανικό πρωτότυπο, και δεν πίστευα στα μάτια μου. Πώς ήταν δυνατόν, αυτό το απολαυστικό κείμενο να έχει καταντήσει στα ελληνικά

έτσι.

Και θυμήθηκα επίσης ότι πριν από λίγα χρόνια ένας γερμανικός εκδοτικός οίκος (Klett) είχε το θάρρος να αποσύρει από την κυκλοφορία ένα βιβλίο (ήταν συγκεκριμένα των G. Blanck και R. Blanck: *Ego Psychology*) και να κυκλοφορήσει μια καινούργια μετάφραση. Πιστεύω ότι και η σημασία των προκειμένων άρθρων είναι τέτοια που θα τους άξιζε οπωσδήποτε μια επόμενη, διορθωμένη έκδοση.

Θα υπήρχαν οπωσδήποτε πολλά να ειπωθούν σε μια κριτική συζήτηση, καθώς και πολλές προτάσεις να γίνουν. Σταχυολογώ ορισμένες. Για παράδειγμα το «*belle indifference*» (σελ. 90) έχει, πιστεύω, καθιερωθεί σαν όρος και δεν χρειάζεται απαραίτητως να μεταφραστεί επί λέξει, και μάλιστα ως «ωραία αδιαφορία». Το ίδιο θα επρότεινα και για το *setting* αντί του παρεξηγήσιμου «ψυχαναλυτική κατάσταση» (εξάλλου και το *acting out* τείνει να καθιερωθεί ως διεθνώς αποδεκτός όρος). Θα ήταν επίσης προτιμότερο το *Es* (Id, ça) να αποδίδεται ως το «Εκείνο», διότι το «Αυτό», που χρησιμοποιείται στη μετάφραση, υποδηλεί κάτι το συγκεκριμένο και αντιτίθεται στην έννοια του *Es*. Άλλο ένα ακόμη: η «οικονομική» αντίληψη είναι η ενεργειακή — αυτό συμβαίνει συχνά με την «εισαγωγή εγχώριων προϊόντων», δεν τα αναγνωρίζεις πια.

Τέλος, θα επανέλθω σε μια παλαιότερη παρατήρησή μου: ότι τόσο η γλώσσα όσο και η ορολογία του Freud πολύ απέχει από το να είναι επιστημονικοφανής και χαρακτηρίζεται από την απλότητα, την αδρότητα, και τη ζωντάνια της. Η θεωρία λοιπόν της σαγήνης, που αποδίδεται στη σελίδα 95 στον Freud (1897) — για να φέρω ένα παράδειγμα — είναι μια θεωρία σεξουαλικής αποπλάνησης και δεν έχει σχέση με ναρκισσιστικά τερτίπια. Άσχετο εάν χρησιμοποιώντας τη σαγήνη καταλήγεις στη χειροπιαστή αποπλάνηση ή, όπως οι Σειρήνες, και στο ξεκοκκάλισμα (θεός φυλάξει). Υπάρχει βεβαίως και η χροιά του «πλανεύω» στη γερμανική λέξη (*Verfuehren* = αποπλανώ, διαφθείρω), αλλά, «σα-

γήνη»; «Γεγονότα σαγήνης»; «Ύπαρξη σαγήνης στις μητρικές φροντίδες»; (στην ίδια σελίδα). Οπωσδήποτε η λέξη «αποπλάνηση» αποδίδει το νόημα καλύτερα. Σαγήνη κατά το Λεξικό του Δημητράκου είναι το θέλγητρον, η γοητεία (Τόμος 8ος,

σελ. 6453).

Κλείνοντας θα έλεγα: τι κρίμα, τόση δουλειά σίγουρα, τόσος κόπος, τόσα έξοδα και να μην αποφέρουν ένα ανάλογο αποτέλεσμα.

Υστερόγραφο. Στο μεταξύ βρήκα το κείμενο του Green σε αγγλική μετάφραση και νομίζω ότι έχω κάθε λόγο να παραπονιέμαι για την απόδοσή του στα ελληνικά. Θα παραθέσω μόνο ένα δείγμα, π.χ. την αναφορά στη σελ. 19, σειρά 20: In conclusion I would say that the real problem (και όχι η πραγματική ένδειξη!) in the indications for analysis is the evaluation by the analyst of the gap between his capacity for understanding and the material provided by a given patient (αυτή η φράση στην ελληνική μετάφραση δεν αποδίδει κανένα νόημα), as well as gauging the possible effect (επίδραση και όχι αποτέλεσμα), accross this gap, of what he in return can communicate to the patient (which will be capable of mobilizing the latter's mental functioning in the sense of the elaboration within the analytical situation). Περιττό (;) να προσθέσω, ότι και τις υπόλοιπες αναγνωστικές δυσκολίες που είχα, μπόρεσα να τις διευκρινίσω διαβάζοντας το κείμενο στην αγγλική του μετάφραση.